

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ЦИФРОВОЇ ЕТИКИ У ЗДОБУВАЧІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Сектор професійної освіти в Україні є важливою складовою сучасної освітньої системи, що відповідає на глобальні виклики цифрової ери та сприяє зміцненню конкурентоспроможності країни на світовому ринку. Однак, стрімке впровадження цифрових технологій в освітній процес викликає низку етичних питань, що потребують ретельного аналізу. Серед таких викликів: питання доступності освіти, забезпечення рівних можливостей для всіх соціальних груп, збереження приватності даних здобувачів освіти, а також формування критичного мислення та відповідального ставлення до використання технологій. Розгляд цих аспектів є необхідним для забезпечення не лише технологічного, а й етичного розвитку освіти в Україні, зокрема із застосуванням цифрових освітніх ресурсів.

Формування *культури цифрової етики* становить невід'ємний компонент розвитку сучасних форм комунікації та технологічно опосередкованої взаємодії між індивідами, зокрема щодо системи моральних принципів, які регулюють поведінку користувачів і розробників цифрових платформ та визначають суспільне ставлення до технологій з огляду на їхній вплив на індивідуальні й колективні форми поведінки.

Цифрова етика охоплює широкий спектр морально-правових орієнтирів, зокрема принципи честі, справедливості, відповідальності, поваги до приватності та конфіденційності. Приватність є важливою етичною категорією цифрового середовища, що передбачає право користувача на контроль за власними персональними даними, зокрема щодо їх збирання, оброблення та передавання. Принципи прозорості передбачають обов'язкове інформування користувачів щодо політики використання даних і алгоритмічні механізми, що визначають цифрову взаємодію [1].

Згідно з визначенням української вченої Л. Тітової, *цифрова етика* – це інтегрована система моральних принципів та стандартів, що регулює поведінку індивідів у цифрових просторах. У даному контексті основні аспекти цифрової етики для здобувачів професійної освіти охоплюють кілька фундаментальних напрямів, що спрямовані на забезпечення відповідальної поведінки у цифровому середовищі.

Важливим компонентом є шанобливе ставлення до особистості, яке передбачає толерантність та повагу до інших осіб, їхніх поглядів, здібностей та можливостей. Навіть у віртуальному просторі, де особисті контакти можуть бути обмеженими, важливість культурної комунікації залишається невід'ємною частиною освітнього процесу. Формування культури цифрової етики у здобувачів професійної освіти сприяє створенню конструктивної академічної атмосфери, в якій конфлікти мінімізуються через глибоке розуміння і прийняття різноманітності думок та переконань.

Крім того, у сучасних реаліях цифрового світу здобувачі професійної освіти повинні бути обізнаними щодо ризиків, пов'язаних із використанням мережі Інтернет. Усвідомлення того, що кожна дія в онлайн середовищі залишає цифровий слід, має стимулювати здобувачів професійної освіти до вжиття заходів для захисту особистих даних і конфіденційної інформації інших користувачів, що вимагає від них не лише технічної підготовки, а й етичної обізнаності щодо безпечного користування цифровими технологіями у повсякденному житті та академічній діяльності [2].

Як зазначають українські вчені Ян Ці, Л. Березова, В. Олянич [1], для забезпечення етичного використання цифрових технологій у суспільному житті необхідно дотримуватися принципів прозорості, відповідальності, рівності та захисту прав людини. Це потребує активної участі як державних органів, так і приватних компаній, а також міжнародних організацій, що мають спільну мету – створити цифрове середовище, яке б служило на користь суспільству.

Авторами надані наступні *рекомендації для забезпечення етичного використання цифрових технологій*, що можуть стосуватися здобувачів професійної освіти:

1. Прозорість алгоритмів та підзвітність платформ, що сприятиме зміцненню довіри до цих технологій і допоможуть уникнути маніпуляцій та дискримінації, а також дозволить створити більш справедливе та етичне цифрове середовище.
2. Захист персональних даних і розроблення чітких політик щодо їхньої обробки та зберігання, що дозволить знизити ризики втрати даних і забезпечить належний рівень приватності користувачів.
3. Інтеграція етичних аспектів в освітні програми, що сприятиме розвитку цифрової грамотності населення, а також допоможе сформувати усвідомлену аудиторію, яка розуміє важливість безпечного й відповідального використання цифрових технологій.
4. Розроблення єдиних етичних принципів дозволить створити глобальне правове поле, яке забезпечить узгодженість та відповідальність між різними країнами в питаннях цифрової етики, що, у свою чергу, має значення для забезпечення справедливості в міжнародному використанні технологій.
5. Забезпечення рівного доступу до цифрових технологій є важливим етапом у зменшенні цифрового розриву, що сприятиме покращенню доступу до інформації та технологій для різних соціальних груп, незалежно від їхніх ресурсів чи географічного розташування.

6. Врахування соціальних та культурних особливостей при розробленні технологій дозволить забезпечити інклюзивне середовище, де поважатиметься різноманіття, а також буде спрямоване на те, щоб технології служили всім користувачам, незалежно від їхніх особливостей чи соціального становища [1].

Водночас *цифровий етикет*, як тотожне до цифрової етики поняття, є сучасною формою ділового етикету, що виникла завдяки активному розвитку технологій та формуванню глобальної мережевої інфраструктури. Дослідження показують, що еволюція цифрового етикету відповідає процесу становлення нового соціального порядку і цифрової культури, які відіграють роль регулятивного та смислового елемента мережевого суспільства. У XXI столітті цифровий етикет стає невід'ємною складовою комунікативної культури, встановлюючи ціннісні орієнтири та правила для учасників мережових взаємодій на різних рівнях. У третьому десятилітті XXI століття цифрове спілкування вже стало невід'ємною частиною ділового середовища, а цифровий етикет – ключовим елементом ділової комунікації, який визначає якість і ефективність різноманітних комунікативних процесів [3].

Цифровий етикет у діловому й освітньому контекстах є важливим елементом професійної комунікації, оскільки він визначає правила взаємодії у віртуальному просторі. Однією з ключових особливостей є дотримання формальності у спілкуванні. Електронні листи, повідомлення у месенджерах або дописи у соціальних мережах мають бути чіткими, ввічливими та професійними. Наприклад, використання відповідних привітань, підписів і правильного тону є обов'язковим [4].

І. Козубцов зазначає, що ключовими напрямками формування *культури цифрового етикету*, так само, як і етики у здобувачів професійної освіти, є етикет комунікації у соціальних мережах, практика використання цифрових носіїв інформації, правила індивідуальної та групової онлайн-комунікації, кібергігієна та кібербезпека, а також культура ведення інтернет-сторінки чи блогу [5].

Охарактеризуємо один із ключових напрямів формування культури цифрового етикету й етики, зокрема *етикет комунікації у соціальних мережах*, як важливої складової сучасних комунікацій у світовій мережі Інтернет.

Функціонування соціальних мереж досі не піддавалося серйозному регулюванню, крім випадків припинення окремих відвертих зловживань та цензури повідомлень, що порушують соціальні норми. Адже важливо сприяти здобувачам професійної освіти створенню конструктивної освітньої атмосфери, в якій конфлікти мінімізуються через глибоке розуміння і прийняття різноманітності думок та переконань [6].

Також варто відмітити окремі *етичні проблеми*, які можуть виникати у зв'язку з використанням цифрових технологій у *соціальних комунікаціях* між учасниками освітнього процесу, зокрема через соціальні мережі, а саме:

1. Проблема з приватністю та захистом персональних даних, яка полягає у використанні особистих даних без дозволу користувачів для комерційних або політичних цілей. Внаслідок цього порушуються права людини, може відбутися витік даних, маніпуляція поведінкою користувачів соціальних мереж та ін.

2. Наявна велика кількість дезінформації та фейків, що полягає у поширенні неправдивої або маніпулятивної інформації через соціальні мережі. Внаслідок цього може відбуватися поляризація і дестабілізація суспільства, змінюватися політичні результати.

3. Прояв кібербулінгу і токсичної поведінки серед користувачів соціальних мереж, що полягає у прояві агресії та образ в онлайн просторі й призводить до психологічних проблем у тих, проти кого це застосовується, а також подальшої їхньої соціальної ізоляції.

4. Поляризація через алгоритми, що персоналізують контент і створюють інформаційні «бульбашки». Це, у свою чергу, призводить до зниження здатності до критичного мислення, а також загострення соціальних конфліктів.

5. Зростання використання молоддю соцмереж, що може негативно впливати на їхнє психічне здоров'я, викликаючи депресію, тривожність, низьку самооцінку тощо. [1].

Наукові дослідження розкривають зростаючу роль соціальних мереж як важливого каналу взаємодії між викладачами, студентами та адміністрацією. Сьогодні кожен учасник освітнього процесу має практично необмежені можливості для пошуку, обміну, створення та поширення навчальних матеріалів у соціальних мережах. Тому тут ніяк не обійтися без дотримання певних етичних норм. Вони базуються на принципах потреб навчальної комунікації – бути обізнаним у темі обговорення, уникати надсилання повідомлень у пізній час, чітко представитися та за можливості переводити спілкування в офлайн формат (наприклад, під час особистих консультацій).

Варто зазначити, що особисті онлайн-консультації стають важливим інструментом підтримки студентів. У цьому форматі надзвичайно цінною є готовність викладача створити мотивуючу та довірливу атмосферу. Якщо педагог проводить консультацію у спокійному середовищі, з увімкненою камерою та готовими матеріалами для демонстрації, студент відчуває, що його час і питання важливі. Натомість відсутність візуального контакту чи паралельне виконання сторонніх справ під час зустрічі не сприяє взаємній повазі [7].

Професійний вигляд, налаштування камери та мікрофона, дотримання часу і порядку денного обов'язкові для успішного проведення відеоконференцій. Під час таких зустрічей важливо не відволікатися на мобільний телефон чи середовище, оскільки це може вплинути на ефективність розмови та стосунки між людьми.

На протязі цього *групова комунікація*, наприклад онлайн заняття, вимагають від викладача особливого рівня організації. Структурованість матеріалу, продумана взаємодія зі студентами та використання інтерактивних інструментів зазвичай привертають увагу аудиторії.

Важливо, щоб кожен учасник почувався почутим і впевненим у собі та співрозмовниках. Тому важливо завжди представлятися, навіть якщо ім'я видно в профілі, надсилати повідомлення у погоджений час, уникаючи нічних чи ранніх контактів, якщо ситуація не є терміновою. Текст має бути чітким і по суті, без надмірних відступів та заплутаних формулювань, а мова – зрозумілою для всіх учасників, без зайвого жаргону.

Корисно позначати тему або цитувати попереднє повідомлення, щоб зберігати контекст, а також дбати про тон спілкування – надмірне використання великих літер, знаків оклику чи емоційних коментарів може сприйматися як прояв агресії. Перш ніж поширювати інформацію, необхідно переконатися в її достовірності, адже помилки чи фейки здатні зашкодити репутації всієї групи. Особисті дані учасників, зокрема фото, номери телефонів або особисті коментарі, не можна публікувати без їхньої згоди, оскільки це порушує приватність і підриває довіру [8; 9].

Насамкінець, розберемо ще один ключовий аспект щодо *культури ведення інтернет сторінки чи блогу*. Особистий блог або професійна сторінка викладача стають платформою для обміну знаннями та ідеями. Регулярність публікацій, посилання на джерела та доречне оформлення матеріалу підсилюють професійний авторитет автора і роблять його контент корисним для ширшої спільноти. Ведення блогу ґрунтується на тих же принципах цифрового етикету, що й інші форми онлайн взаємодії. Важливо стежити за достовірністю інформації, адже читачі очікують на перевірені факти та обґрунтовані висновки. Візуальне оформлення, грамотність і логічна структура дописів сприяють кращому сприйняттю матеріалу та знижують ризик хибного трактування. Публікації не мають порушувати авторські права. Уникаючи образливих коментарів, надмірно емоційних оцінок чи упереджених суджень, автор формує простір для конструктивного діалогу, де здобувачі освіти та колеги можуть без побоювань ставити запитання, висловлювати власні думки й долучатися до обговорення. Таким чином, блог стає не просто каналом поширення матеріалів, а інтерактивною платформою, що підтримує культуру поваги, відкритості та професійної етики в цифровому середовищі [10].

Резюмуючи, можемо стверджувати, що розвиток професійної освіти в Україні потребує не лише технічного вдосконалення, а й глибокого усвідомлення етичних засад цифрової взаємодії. Формування культури цифрової етики у здобувачів професійної освіти є ключовим чинником забезпечення безпечного, відповідального й толерантного використання цифрових технологій. Дотримання принципів приватності, прозорості, рівності та поваги до особистості сприяє створенню гармонійного освітнього середовища, де цифрові інструменти стають не лише джерелом ризиків, а засобом розвитку й комунікації. Таким чином, етична культура у сфері цифрових технологій виступає запорукою сталого розвитку професійної освіти та формування свідомого інформаційного суспільства.

Література

1. Березова Л. С., Ян Ц. & Олянич В. В. (2025). Етичні виклики цифрової доби в контексті гуманітарних наук та їхній вплив на соціальні комунікації. Академічні візії, 43. <https://surl.lt/caohhqq>
2. Тітова Л. О. (2022). Онлайн-засоби формування інформаційно-цифрової компетентності майбутніх педагогів в умовах дистанційного навчання. Věda a perspektivy, 5(12), 132–143. <https://surl.li/axctuz>
3. Конюкова І. & Сидоровська Є. (2021). Цифровий етикет комунікативної культури XXI століття. Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв, 1, 26–30.
4. Гриневич А. Ю. (2025). Роль цифрового етикету у сучасному бізнес-середовищі (бакалаврська робота). Волинський національний університет імені Лесі Українки.
5. Козубцов І. (2023). Напрями формування культури цифрового етикету здобувачів педагогічних закладів вищої освіти. Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи, 24(2), 89–99. <https://surl.li/vkauec>
6. Ткаченко О., Ільєнко А., Улічев О., Мелешко Є. & Смірнов О. (2024). Правові засади поширення інформаційних впливів у соціальних мережах. Кібербезпека: освіта, наука, техніка, 2(26), 170–188.
7. Ширококов Ю. М., Ляска О. П. & Лунченко Н. В. (2024). Ефективність онлайн-консультацій у підтримці психічного здоров'я здобувачів освіти під час війни. Перспективи та інновації науки, 9(43), 731–743.
8. Софій Н. & Аносова А. (ред.). (2023). Про Безпеку: безпечна освітня екосистема громади. Центр інноваційної освіти «Про.Світ».
9. Гриненко А. Є. (2023). Особливості медіакомунікацій в умовах війни (бакалаврська робота). Університет митної справи та фінансів.
10. Процик Т. С. (2024). Проектування і розробка персонального блогу викладача інформатики (магістерська робота). Волинський національний університет імені Лесі Українки.